

Сергій КУЛИЦЬКИЙ,

старш. наук. співроб., канд. екон. наук, доцент

Дистантне використання бібліотечних ресурсів як чинник удосконалення інформаційно-аналітичного супроводу розвитку української економіки

Дистантне використання бібліотечних ресурсів розглядається як новітній засіб інформаційно-аналітичного забезпечення потреб розвитку української економіки. Наголошується, що для ефективної реалізації потенціалу дистантних форм роботи інформаційно-аналітичних служб необхідно інтегрувати у єдиний функціональний ланцюжок інформаційні потреби конкретних суб'єктів економіки, якісні характеристики інформації та інформаційні ресурси наукових бібліотек. Зокрема, зазначені інформаційні потреби повинні бути сформульовані в термінах якісних характеристик інформації (точність, достовірність, повнота тощо). Проведено аналіз можливостей використання електронних технологій на різних стадіях виробництва інформаційного продукту.

Раціональна організація інформаційно-аналітичного супроводу економічної діяльності в Україні є важливим чинником підвищення її ефективності. Значний потенціал для високоякісного інформаційно-аналітичного забезпечення вітчизняної економіки несуть у собі інформаційні ресурси наукових бібліотек.

Причому поширення електронних технологій створює нові можливості дистантного використання бібліотечних ресурсів у процесі інформаційно-аналітичної діяльності. Саме дистантна форма поповнення та використання цих ресурсів є важливим чинником радикального збільшення обсягів повідомлень, що їх має змогу переробляти аналітик у процесі підготовки необхідних замовникові інформаційних продуктів. Зазначений ефект базується на економії часу відповідних працівників на доступ до зростаючого обсягу джерел різноманітних повідомлень у процесі інформаційно-аналітичної роботи.

Дистантна форма використання інформаційних ресурсів зумовлює збільшення швидкості обігу інформаційних продуктів, оскільки поліпшення можливостей доступу до цих продуктів підвищує сукупний попит на них. Це висуває нові вимоги до процесу виробництва інформаційних продуктів, включаючи підготовку змістовно найскладніших з них, наприклад аналітичних матеріалів. Зокрема, загострюється проблема ресурсного дисбалансу між різними стадіями інформаційно-технологічного процесу. Зазначені аспекти використання бібліотечно-інформаційних ресурсів з метою вдосконалення інформаційно-аналітичного супроводу розвитку економіки є предметом цього дослідження.

Використання електронних технологій у процесі інформаційної діяльності є предметом постійної уваги фахівців з різних галузей знань. Однак у більшості публікацій із зазначеної тематики акцент робиться на організаційно-технологічних, а не гуманітарно-змістовних аспектах дистантного використання інформаційних ресурсів. Так, на IX Всеросійській об'єднаній конференції «Інтернет і сучасне суспільство» (IMS-2006) наголошувалось, що «часто Інтернет слугує зручним простором зв'язку для урядової активності, участі громадян, політичних партій, асоціацій громадянського суспільства та засобів масової інформації (телебачення, преси, мобільного зв'язку)» [6].

Зокрема, ООН по країнах світу проводився аналіз участі громадян у процесах державного управління, пов'язаних з наданням електронної інформації (e-information), проведенням консультацій через урядові веб-сайти (e-consultation) та залученням громадян до процесу ухвали політичних рішень (e-decision making). Результатом цього дослідження стали відповідні рейтинги, за якими провідні позиції у світі цілком закономірно посіли перш за все розвинуті країни (Велика Британія, США, Канада тощо) [7].

Однак визначення ролі дистантного використання бібліотечних ресурсів як чинника вдосконалення інформаційно-аналітичного супроводу розвитку економіки має спиратися на наукові праці, у

яких сформульовано змістовно-функціональну суть інформаційних потреб [3], досліджуються семіотичні основи механізмів їх реалізації [2], окреслено можливості впровадження систем штучного інтелекту у сферу інформаційної діяльності [4] й розглядається практика використання електронних технологій в організації аналітичної роботи [1].

Ефективність реалізації потенціалу дистантних форм роботи інформаційно-аналітичних служб багато в чому залежить від уміння відповідних працівників інтегрувати в єдиний функціональний ланцюжок інформаційні потреби конкретних суб'єктів економіки, якісні характеристики інформації та інформаційні ресурси наукових бібліотек. Проблема в такому разі полягає в тому, щоб конкретизувати певні категорії інформаційних потреб у термінах якісних характеристик інформації, як-от: точність, достовірність, повнота, оперативність тощо, і вже на цій основі підібрати й використати найбільш підходящі для задоволення зазначених інформаційних потреб відповідні види бібліотечно-інформаційних ресурсів.

Інформаційну потребу (або ж потребу в інформації) визначають як інформацію, що її має одержати людина чи організація, щоб ефективно виконувати свою роботу, позитивно вирішити якусь проблему або успішно задовольнити приватний інтерес чи хобі [3, с. 13]. Визначивши суть конкретної інформаційної потреби, спираючись на вимоги до якісних характеристик інформації, необхідних для задоволення цієї потреби, можна перейти до підбору відповідних джерел інформації, що за своїми параметрами здатні задовольнити зазначені інформаційні потреби.

При цьому постає питання про місце наукових бібліотек серед інших інформаційних посередників. Відповідь на це питання, за умов високих темпів розвитку в Україні електронних технологій у сфері інформаційної діяльності, у свою чергу, потребує поетапного аналізу технологічного циклу створення інформаційного продукту. Такий продукт може розглядатись як результат спеціального

технологічного процесу, що здійснюється з повідомленнями (первинною інформацією) і спрямований на створення готового інформаційного продукту (своєрідне інформаційне виробництво). Цей інформаційно-технологічний процес (цикл) може містити такі послідовні стадії роботи з повідомленнями (інформацією): пошук, збір, перетворення (обробка), зберігання, передача (для малої кількості споживачів), розповсюдження/тиражування (для численних споживачів), використання.

Різні інформаційні продукти можуть створюватись у результаті поєднання різних стадій виробничого циклу інформаційної діяльності, однак у будь-якому разі визначальними в задоволенні інформаційних потреб конкретного споживача є характеристики відповідного інформаційного продукту, особливо якісні.

Поряд з цим найменшого прогресу від поширення електронних технологій зазнала така стадія інформаційно-технологічного циклу, як перетворення (обробка) інформації. На практиці найпростіші форми цього процесу, як, наприклад, групування текстів (уривків текстів) за формальними ознаками, включаючи наявність тих же ключових слів (словосполучень), переважно передаються безпосередньо комп'ютерній обробці. Там же, де обробка інформації полягає у створенні нового змісту на підставі сукупності вихідних текстів, виникають проблеми вже принципового порядку. Їх можна охарактеризувати як проблеми штучного інтелекту. Ідеться про здатність комп'ютерів виконувати дії, що вважаються прерогативою людського інтелекту. При цьому розрізняють робототехнічні й людино-машинні системи штучного інтелекту. Тому зупинимось на принципових проблемах семіотичного характеру.

Як зазначав відомий лінгвіст Ю. Лотман, для повної гарантії адекватності переданого й отриманого повідомлення необхідні штучна (спрощена) мова і штучно спрощені комуніканти: зі строго обмеженим обсягом пам'яті і відсутністю культурного багажу як такого. Створений у такий спосіб механізм зможе обслуговувати

лише обмежене коло семіотичних потреб; універсалізм, властивий природним мовам, йому буде в принципі не властивий.

У цьому випадку той, хто передає, і той, хто приймає, користуються єдиним кодом К (рис. 1).

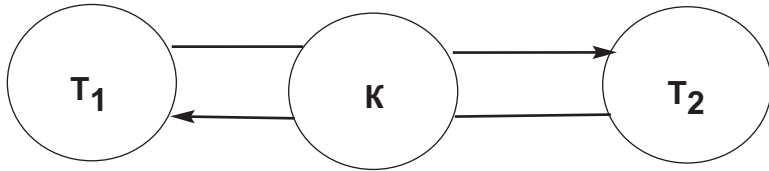

Рис. 1.Схема передачі тексту за допомогою штучної мови

А до реального процесу циркуляції повідомлень ближче випадок, коли перед тим, хто передає виявляється не один код, а деякий множинний простір кодів $k_1, k_2 \dots k_n$, кожний з яких – складний ієрархічний пристрій і допускає породження деякої множини текстів, рівною мірою йому відповідних (рис. 2).

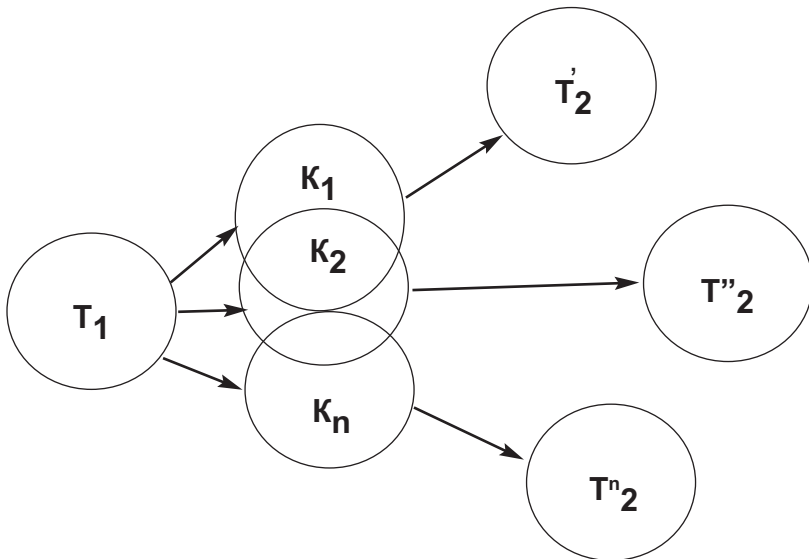

Рис. 2 Схема передачі тексту з використанням природної мови

До того ж тексту притаманна функція пам'яті. Текст – не тільки генератор нових змістів, а й конденсатор культурної пам'яті. Текст має здатність зберігати пам'ять про свої попередні контексти. Тому для адресату текст – завжди лише частина більшого за обсягом інформаційного масиву, яким він оперує [2].

За таких обставин виникає принципова проблема семантичного характеру. Так, одні й ті самі економічні терміни мають кілька наукових тлумачень. Наприклад, термін «інвестиції» може тлумачитись, по-перше, як витрати на капітальні матеріальні та нематеріальні активи (будівлі, споруди, обладнання, права інтелектуальної власності тощо); синонім – «капітальні вкладення». По-друге, цим же терміном можуть позначатися витрати на придбання різних за характером цінних паперів (акцій, облігацій тощо). Причому наведена багатозначність терміна «інвестиції» у конкретному тексті далеко не завжди внаслідок аналізу цього тексту може бути зведена до однозначного тлумачення. Аналогічні приклади багатозначного тлумачення коду, притаманного перш за все природній мові, можна навести й щодо інших економічних термінів: «інфляція», «тіньова економіка» тощо. Існують й інші проблеми однозначного тлумачення повідомлень, пов'язані з формалізацією інформації та її експертними оцінками.

До того ж використання широко вживаних економічних термінів у багатьох не лише ненаукових, а навіть неспеціальних виданнях, включаючи електронні ЗМІ, якими доводиться користуватись у своїй роботі аналітикам, не завжди відповідає вимогам наукової коректності, а тим більше – однозначності. Так, уже згадуваний вище термін «інвестиції» у ЗМІ іноді вживається як синонім кредитів, що неправильно з економіко-правової точки зору.

Тому на практиці при роботі з текстами на економічну тематику з широкого спектра різноманітних джерел аналітик досить часто опиняється в ситуації, семантична сутність якої описується наведеною вище схемою передачі тексту з використанням природної

мови (рис. 2) з притаманним цій моделі багатозначним тлумаченням кодів (термінів, понять).

З цієї причини для процедури переробки економічної інформації, коли на підставі ряду висхідних повідомлень формується змістовно новий матеріал, у принципі неможливе створення систем штучного інтелекту робототехнічного типу, тобто таких, що самостійно конструюють нове за змістом повідомлення без втручання людини. Мова може йти лише про людино-машинні системи штучного інтелекту для обробки інформації та підготовки аналітичних матеріалів економічного характеру. Однак у такому разі на порядок денний постає вже питання економічної доцільності створення таких систем.

Річ у тому, що програмне забезпечення людино-машинних систем штучного інтелекту надзвичайно складне і може бути реалізоване лише за наявності відповідної технічної бази. Адже обов'язковими компонентами такої системи є бази даних, де накопичуються відповідні факти, система управління цими базами, програма формування логічних висновків тощо [4, с. 366–367].

Крім того, функціонування згаданих людино-машинних систем штучного інтелекту задля запобігання помилкам потребуватиме залучення висококваліфікованих аналітиків уже на ранніх стадіях циклу виготовлення інформаційного продукту, як-от: пошук, збір інформації та наповнення відповідних баз даних.

Утім, суб'єктами української економіки, які за сучасних умов потенційно здатні формувати значний та регулярний попит на послуги наукових бібліотек, а відтак – бути джерелами відповідних фінансових надходжень для бібліотек, є великі й почасти середні комерційні підприємства, некомерційні організації та органи державної та місцевої влади й галузевого управління. Причому поширення дистантної форми використання інформаційних ресурсів загострює конкуренцію між інформаційними посередниками в боротьбі за споживача інформаційних продуктів і послуг.

Конкурентоспроможність великих наукових бібліотек серед інших інформаційних посередників у сфері надання інформаційних послуг переліченим вище суб'єктам української економіки забезпечується використанням усього їхнього потенціалу. Потенціал наукової бібліотеки (ПНБ) являє собою органічну єдність різноманітних бібліотечних фондів, кваліфікованих працівників відповідних підрозділів бібліотеки та інфраструктури бібліотеки з обслуговування користувачів, включаючи організацію доступу до інформації через мережу Інтернет. Поєднання цих компонентів створює притаманну саме науковим бібліотекам здатність до задоволення складних інформаційних потреб висококваліфікованих споживачів.

Водночас однією з головних характеристик інформаційних потреб як таких виявляються імовірні функції використання одержаної інформації. Відповідно до призначення інформації при вирішенні завдань, що стоять перед суб'єктом, фахівці виділяють такі функції використання одержаної інформації, або коротко – інформаційні функції:

- функція пошуку даних – передбачає отримання суб'єктом заздалегідь наміченої інформації довідкового характеру;

- функція оперативної поінформованості – передбачає отримання суб'єктом регулярних повідомлень про сучасну ситуацію;

- дослідницька функція – передбачає отримання інформації для проведення глибокого дослідження в новій для суб'єкта сфері знань, діяльності тощо;

- ознайомча функція – передбачає одержання суб'єктом базової інформації, необхідної для розуміння проблеми суб'єктом;

- стимулююча функція – передбачає отримання суб'єктом інформації, необхідної для генерації нових ідей, отримання нових стимулів для подальшої інтелектуальної діяльності [3, с. 25–29].

Враховуючи структуру та якісну специфіку ПНБ, особливо наявність кваліфікованих, досвідчених і добре організованих фахівців, можна вважати, що інформаційні посередники, великі наукові

бібліотеки є найбільш конкурентоспроможними при виконанні стимулюючої, ознайомчої та дослідницької функцій і частково – функції пошуку даних. Це пов'язано з тим, що виконання інформаційним продуктом ознайомчої та дослідницької функцій висуває певні вимоги змістовної складності цього продукту. А саме: наукові бібліотеки мають великі й різноманітні бібліотечні фонди, значна частина яких до того ж не має широко доступних електронних версій. Причому, наприклад, знання співробітниками СІАЗ НБУВ інформаційних характеристик різних видань та вміння використовувати всю інфраструктуру наукової бібліотеки для пошуку потрібної інформації дає їм змогу успішно використовувати зазначені видання для підготовки матеріалів з економічної тематики відповідно до вимог замовників.

Якщо ж оцінювати можливості великих наукових бібліотек у створенні конкретних видів інформаційних і, особливо, інформаційно-аналітичних продуктів, то можна припустити, що найбільш конкурентоспроможними продуктами, які такі бібліотеки можуть запропонувати суб'єктам української економіки, є тематичні огляди, аналітичні оцінки та концептуальні пошукові прогнози розвитку української та світової економіки. Адже накопичені у великих наукових бібліотеках України бібліотечні фонди, включаючи оригінальні матеріали власних інформаційно-аналітичних та довідково-бібліографічних підрозділів бібліотек, у поєднанні з можливостями дистантного використання інформаційних продуктів, які надає Інтернет, дадуть змогу генерувати досить широкий спектр складних інформаційних продуктів: якісно нових ідей, сценаріїв поведінки суб'єктів економічної діяльності, концепцій економічного та соціального розвитку тощо.

Саме в цьому сегменті інформаційної продукції, що її можуть запропонувати великі наукові бібліотеки, знайде своє втілення розв'язання актуальної й сьогодні дилеми між достовірністю інформаційного продукту та своєчасністю його підготовки для споживачів, на якій давно наголошували фахівці з аналітичної роботи

[5, с. 60–61]. У здатності до створення згаданих вище інформаційних продуктів та задоволенні інформаційних потреб суб'єктів української економіки й полягають потенційні конкурентні переваги наукових бібліотек порівняно з іншими інформаційними центрами.

За умов великого й постійно зростаючого попиту на найновітнішу інформацію з боку замовників саме оперативне отримання потрібної їм інформації стає «вузьким місцем» у роботі аналітиків. Адже традиційні технології створення й доставки до споживачів наукової та аналітичної інформації у вигляді друкованих видань (від написання рукопису автором до використання видання читачем), що на сучасному етапі становлять «левову частку» бібліотечних фондів, потребують для своєї реалізації значного часу, тоді як потреба в оперативному використанні ідей, що містяться на тих чи інших носіях, постійно зростає. У такому випадку в нагоді стає мережа Інтернет, що поєднує в собі переваги оперативної доставки інформації до споживачів, притаманні сучасним системам зв'язку, з поданням значних обсягів різноманітної інформації, що є перевагою друкованих видань. Співробітники ж відповідних інформаційно-аналітичних структур наукових бібліотек повинні оперативно знайти інформацію, що стосується конкретного питання, оцінити її достовірність й створити новий інформаційний продукт відповідно до вимог замовника.

Список використаних джерел

1. *Доронин, А. И.* Бизнес-разведка [Текст] / А. И. Доронин. – М. : Ось-89, 2003. – 384 с.

2. *Лотман, Ю. М.* Внутри мыслящих миров [Текст] / Ю. М. Лотман // Лотман Ю. М. Семиосфера. – СПб.: Искусство, 2000. – С. 149–390.

3. *Ніколас, Д.* Оцінка інформаційних потреб: методи і технології [Текст] / Д. Ніколас. – [Б.м.]: Асоціація інформац. менеджменту «Асліб», 1996. – 76 с.

4. *Першиков, В. И., Савинков, В. М.* Толковый словарь по информатике [Текст] / В. И. Першиков, В. М. Савинков. – М. : Финансы и статистика, 1995. – 544 с.

5. *Плэтт, В.* Стратегическая разведка. Основные принципы [Текст] / В. Плэтт. – М. : Форум, 1997. – 376 с.

6. *Сморгунов, Л. В.* Электронное правительство в публичном пространстве Интернета [Электронный ресурс] / Л. В. Сморгун // IX Всероссийская объединённая конференция «Интернет и современное общество». – Режим доступа : <http://www.conf.infosoc.ru/2006/egov2.html>, свободный. Заглавие с экрана.

7. UN Global E-government Readiness Report 2004. Toward Access Opportunity [Text]. – N.Y. : UNPAN, 2004.